

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 37.

У НОВОМ САДУ, 13. СЕПТЕМБРА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

ПУТНИК.

Мутно је небо, киша бије,
Пољаном хуји ветар сам,
Даљину пуну магла крије
И село тихо, скромни храм.

Кроз маглу чујем: звоно звони,
Немирно срце, дуги пут —
Ковици, живо! Пријашко, гони!
Тамо нас чека топли кут.

Тамо ме нежна сеја чека
И брижна мајка стрени с њом,
Очима чезне из далека
И руке пружа сину свом.

Вриснуће срце од милице,
Детињства види л скромни рај,
Желан бу пасти на груди њиве
У слатки и топли загрљај.

27. авг. 1892.

Тужно је небо, киша бије,
Пољаном хуји ветар сам,
Сеоце моје магла крије
И стари звоник, тихи храм —

Ал ако јава хоће љута,
Да тужан видим стари дом
И путош нађем с другог пута,
Што ми је судбе спрема гром,

А црна тица тамо поје
И крила шири страшна роб
И нађем место мајке своје
Загрљај празан, неми гроб —

Ох, тада лакше! Милите хати,
К'о овај бледи, мртви дан,
Да тужан могу дуже снати
Детињства давног слатки сан...

Ленскић.

ОРТАЦИ.

СЛИКА ИЗ СЕОСКОГ ЖИВОТА.

Ваш су му се насмејали.
Јадник, како ли је само забасао
Био! Залутао тако, као по мраку,
корсем да се усрећи, па се једном спотаче
и пође на теснац. А лепо веле: лакше се
пада, него што се диже...

Казао му оно једном наш брата, —
е сепас ли, пролетос ли, а нашли се тамо

у Подôљу при сечи шестара, — казао му
једном, (а што брата вели, то је пуно ис-
куства и мудрости, ни да би рекао: е је
у тартањ, или 'нако из пакости): „Море,
Митре, — вели му он, — данас намет
царује, а новац му слуга. Море, поштење
је данас само на устима, али у делима не.
А што речен: савест... их, болап, не на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

епомињао се!.. Руку на срце, на реци: е да ли смо данас *људи* или не. Ако си добар, слуга си лукавом и подмуклом, а ако си поштен, жртва си непоштењу!..“

Мудра реч.

Ама де је разуми!

Што ово, што оно, сваки је данас прими, а да дела и ради по њој — ајак! Кажу, данас и онај који приповеда савете не влада се по њима, па на што човек и да се угледа?! А лепо се то чуло и код њега, па лепо и прошло. Што 'по рече Јеротије: Митар остао Митар...

Како 'по веле људи: уздао се у Бога и људе па пошао лепим трагом, тек да се на пречац усрећи, те кажу: тера сад правду.

Их, јадник, направдао се!

Оно, да их је двоје троје на чанку, па хајде де... већ пропитало ено за банком и осмо, а првом тек што се нешто око наусница огаравило — ни у помоћ, ни на одмет. Поштење им по одајама, доброта им мири по дому, а покорност и понизност баш им на прагу. Ама их то не нахрани! Па тек што се оно и машише за залог, а дође туђин па им оте испред носа.

Сад ено сви кукају.

Ех, зао је човек, па где му се и не падаш, а злоћа избије, па да те уништи. И кад се опаметиш, већ доцкап. Задухао хладни северац те распудио и оно нешто жари, тек остало пусто гариште, да речеш помена ради. Не ужеже после никада...

I.

Сви ми знамо, као да је то јуче било, када је оно Митар прегео био, да се отргне од немаштине и сиротиње. Остало му од оца оно нешто земље, баш к'о грудва, а он откидао од уста и остављао све на страну. Радио к'о прв, а слагао к'о пчела, па мудро, ама да речеш увек неуморно журио напред, те се у час подиже и помеша међу људе. Лепо се задимило и на његову огњишту, а у дворишту му оживела гомила живади, те човек да пропева онде, где се никад ни певало није. А што се је говоркало по селу, на то се он није ни освртао. Ама знао је он, а знали смо и ми, да је свака она принова крвавим му знојем заливена била. Па нам знаш дође

некако мило, шта ли, а 'вамо је наш човек, те нам се кад кад и отме: е, Митре, баш Бог да прости!..

Ишао он после и међу људе па се је умео онде лепо и владати. Тутао и слушао, ама сваку је реч од старијих добро тубио па се после по њој и упућивао. Још се мало боље и удесило, па како који светачац, а он у цркви. Ту одстоји целу службу па после прими и навору. А пред црквом и рекне коју, удиљ благо и тихо, баш као да се је у цркви напунио оне вере и смирености, што их пона у еванђељу толкује.

А кад пођемо кући, свраћају се неки пре ручка мало у крчму, па коју чапицу те зову и њега. И мислиш, да ће га склонити, — ајак! стигне ти он мене, па са мноме правце кући.

Онако му оно једном и приговори онај Влајков, који је умео у крчми и поћивати.

— Море Митре, ти баш као да ниси човек, као што смо ми. Мислиш, стећи ћеш одмах куле и градове, па си узео ту цепидлачити. Оковало те то нешто твога имања па ћеш и умрети, а ниси проживио. Или ваљда баш не смеиш од жене...

— Не ћу! — рече му он кратко.

— Није што не ћеш, већ немаш... опет ће Влајков, тек да га оједи.

— За крчму и немам.

— Немаш ти ни за што друго.

— Сад имао а не имао.

— Мислиш: понићеш ону твоју крчму, па ти се не пије.

— Мислио ја а не мислио, само ти велим: пије крчма за мене.

Онда исти тај Влајков и причао у крчми за њега:

— Е, шта ми он! — К'о жена... Ал већ видићемо и ту његову тековину, то његово господство. Није ово време за тековину, сад се бо'ме не тече, већ што имаш то ти је све... А да рекнем има и од чега, већ оно нешто сиротиње и две руке... Ви'ш, ја сам овај... ја сам: ја. И пијем и певам, а кад дође време, онда и радим, па опет имам. Ал сам бар весео.

А Влајков и радио тако.

Тек није могао а да Митра увек не пеце. К'о криво му било то његово скла-

наше од крчме и друштва, па се љуто кидао, када год га је видео, да крчму облилази. Чинило му се, као да баш *нега* избегава.

А Митар мислио мало даље.

Чује и он кад год свирку из крчме, па певанку, па весеље, те му се баш нешто отима, да и сам оде тамо... А веле: није то што човек хоће, већ му баш тако пекад и дође жеља за друштвом те га гони да се и сам умена онде. Није то жеља, као и друга жеља, већ баш нека сила, која га обузме свега, па га баш гура у друштво.

Уђе час у собу — невољно му је ту, оде у шталу — не мили му се ни тју, оде у гувно — опет невољан, па се опет врати, а у ушима му једнако свирка и певанка. Пролази тако, отима се, тек да не изађе на шор, па опет не иде. Онда се упути у врт и ту седне па премишља разне мисли, тек да сама себе увери, да би то било врло глупо, да је сада у крчми.

„К’о и шта ћу тамо? — мисли, — да потрошим ваљда коју воринту а све у лудо. А воринта је воринта. Грчим ти се ја по два дана за њу, само да је угледам. Не ћу. Остаћу код куће. Био сам и до сад без весеља, бићу и од сада. Кад стечем онолико, да ми може бити, онда ја, али сада — не ћу.“

И одржа се.

Па тако је и стекао. У свој сандучић слагао воринту по воринту. Беше му мило, када год би их пребројавао. А волео их од тог доба све више и више, па му се брк насмешно, када год би у сандук завирио.

А свет к’о знао и не знао. Тек га нико није за толико ни зарезивао, а ником се баш није ни хтело. Рачунали га међу оне, који су се нешто-нешто отргли од сиротиње па нешто-скуцкали, тек да не гладују.

Али како су се изненадили.

Када се је једном па добонш продвала пачија земља, он је био први међу самим газдама. Ту се онда отимао, да прекупи земљу. А газде га пустили, пустили, јер су чврсто држали — да не ће моћи исплатити. Али — чуда само! Турно Митар у рекљу руку па извадио свежањ самих балака. И исплатио је...

Сада је Митар већ био свој газда. Мало по мало па се баш и упустио. Данас већ има три своја лена вртаља. Баш Бог да прости!

— — — — —
 Питај-де данас у селу: чија је она кућа са платном?

— Газда-Митрова.

А чија је она лена марва?

— Газда-Митрова.

А чији су оно коњи?

— Газда-Митрови.

Море, а ко вам је кнез у селу?

— Газда Митар.

Ех, срећан је тај ваш газда Митар, срећан, када се поносите њиме!

Па када је онај Влајков дреждао у крчми, да му когод плати полић ракије, Митар улазио са господом у крчму.

— Шта је, Јоване, шта ти чекаш? пита га.

А Влајков сав поцрвенио. Стид, срамота, шта ли, те се сав скукуљио пред њиме.

Онда се Митар окренуо крчмару.

— Дед’, Марко, подај Јовану једну флашу ракије, ја ћу платити.

А Јован, — мислиш, да је пио?

Не.

И ако је био пијаница, тада је осетио, јако осетио, до чега је дотурао.

Оставио и ракију и крчму и све па изашао на улицу. У грудих му јед, пакост, стид, освета, па се пробудило у њему оно нешто уснавана честољубља, те шаннуо, тек да нико не чује:

— Гле, *ти*, да мене појиш ракијом, еј—еј...

II.

Често тако заседнемо нас двоје троје, па се у разговору упустимо, баш као људи, и нешто даље. Преврнемо наше старе дане па се врнемо и на нове. Сећамо се оног доба а човек га се често сети па нам тако искрену и они људи, и оне прилике, и они разговори и обичаји, па се уверавамо, е је заиста све онда боље било него сада. Боже мој... да лена су онда времена била!... Док је изобиље владало међу људима, било је и свега више. Било је и поштења и добротe, и весеља, и пријатељства и свих

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

других врлина, од којих данас ни помена нема. Вера је била онда у речи, а невера се ни помањала није. Јест', ни помањала није.

Беше то доба, када је човек човеку човек био. Бесмо сви једнаки, па смо се једнако и испомагали, једнако се и дизали, а једнако се и усређавали. Давало се онда на реч, ни да би ко год зло помислио, е је на неверу па ће и проневерити. Онако није ни било много спротиње, невоље и беде.

Ех, ал другачије је сада.

Био ти поштен ма колико и како, нико ти то поштење ни не зарезује. Прима се данас свако и свачија, па човек мора да зазебе, када коме што год пружи. А Бог нас је створио све једнаке па не можеш да прочиташ са лица: шта је у њему и шта се ту кува, те смо један другом баш прави туђини. Избије тек где која искра поштења, ама је толика, да је лукаштина одмах и савлада, те се још у зачетку своме угуши. А што веле: није данас свет да живи и слави, већ да отима и тлачи.

Осилио се оно неко време грк Лука Ненадов, осилио се, мој рођаче, као силник, па пред њиме, мислиш, задрхтало и велико и мало, те, да кажеш, покорно и трпељиво сносили силецију и трпили му сва она безакоња, која су му из дан у дан на сваком кораку ницала. Завладао непоштењем на љуто и немилосрдно шибао све редом, који му је само шака дошао. А Бог му дао оно нешто новаца, те са њима привлачио људе потребите и невољне, а гулио их, Боже мој, гулио, да би се и свачије срце заплакало и закукало...

А да га писмо знали, па опет. Већ зло му било од искони, од почетка, па тек што је стао на снагу, а оно пробило кроза њ па га гонило оним истим путем, којим су му и преци корачали... Из почетка шуњао ти се он, рођаче мој, туда по селу, око туђег прага, па се ето и дошуњао. А фајта је то, та његова, фајта проклета и злонака...

Поменули му оно пре код Баповачких и оца, који је оно још у граници многима метнуо при комад у торбу. Закукале онда многе кукавице, да се је и до Бога чуло, па пропиштали, да им се јаук још и сада по селу прича. Онда га је оно онај покојни Живан Сурдучки, човек пун правде

и истине, када му је просјачку палицу у руке тутнуо и до гроба га допратио. Ту му је и рекао, рекао, чуј само како ужасно, што још није нико ником казао. Та клетва још се и сада по селу помиње и њоме се људи страше, да не скрену с правога пута.

„Милосаве, Милосаве!... а грудва му била у руци, да ју спусти у гроб... што учини, да од Бога нађеш... ако ти Господ опрости сагрешења твоја, не била ти ова грудва тешка. Не опрости ли ти ни он, онда, Милосаве, била ти ова грудва као сињи камен, да и мртав у гробу проплачен под теретом његовим, јер си такав терет и ти био нама!...“

О беше то ужасно...

Па кажу, да се је после мртав у гробу и превртао. Ама су га силни притиснули греси а тешка је клетва сиротињска...

Пошао трагом оца свога па га и обишао. Иста она крв врела у њему, а душа му несита те гранула у њему она гладна хала, да поотима и оно црно комађе из туђе руке. А ђаволско је то срце, које увек жуди за туђим. На проклетој тековини свога оца могао је мирно и поштено живети, па у доброту св. јој спирати ону црну љагу и клетву, која му је лежала на породици. Поштењем својим затро би и последњи помен на родитеља свога па би се па пову и чврсту темељу подигао, да би га штовало и велико и мало. Али ђаво, онај црни ђаво, који му је и оца па зло гањао, уселио се и у њега. Мало му било гнездо, мала она тековина, жудио да их умножи и прошири. Грамзио за туђом паром па беше спреман, да ју непоштењем и отме. И када је једном и границу пренао био, појурio је свом жестином напред па пред собом рушио и обарао све лепо и добро, све поштено и племенито.

Када се је са погребом родитеља свога повратио, беше усамљен. У такоме добру нашао се од једном сам, самохран, презрен од свих својих сељана, жив закопан. Ну, њега није то ни најмање љутило и пекло. У истим таквим приликама и околностима беше и одрастао па се и свикао на то. Још и сад му беше на уму она очева напомена, када је први пут почео трговати.

Памет у се — рекао му он — а кесу чува се! Буди пријатељ са сваким, али кесу чувај, њу не пријатељи ни с ким. Где видиш, да можеш шта заслужити и користити, опрезно поступај па не жали и не штеди никог, јер ће данас сутра други доћи па ти отети тај залагај из руке. Јер, синко, данас је онај господар, који има новаца па памети. Ама не вреди ни памет без поваца, као ни повац без памети. Кад будеш оно, што сам сам хтео бити, онда можеш касти: сад ћу да уживам...

Леп аманет од оца трговца.

И он га је схватио.

Окретао се на све стране и прво му око запело за газда-Митра. Видео га па га и прозрео. Беше му као добра крава музара, од које ће се моћи добро окористити. Видео, да је газда Митар сељак као и други сељаци што су, који умеју да теку тек са своје грбаче па га одмах и узео преда се.

Али како да га привуче?

Почео му говети и ласкати а све речи увио у лаж па га подмукло и лукаво задобијао, баш онако као када се риба пеца на удицу.

А често му излазио са својим саветима па сурет и онда се радовао, када је увидео, да је добро почео. Ех, беше он баш прави издањак те своје породице, прави наследник оца свога, грк-Милосава.

А Митар му поверовао па му се и приближавао. Лепо се дао за нос вући а пут му се чињаше удиљ гладак и леп. А сиромаш, није ни знао, да је на крају тога пута зијала стрма провалија. Ни сањао није да ће се и он у њу сурвати. Сурвати једном па за увек!

А било је то баш о Петрову први пут, када је завирио у грк-Лукину кућу. Онда је први пут и загазио у као, што 'но наши кажу, у несрећу своју. Пред њиме се блештала рујна будућност, а за њиме се отегла она лепа и мирна прошлост, онај у коштењу прохујали живот, који је ево све до сад проводио. Ама он беше слеп. Не, он беше опијен, запесен. Мишљаше, е се пред њиме отварају двери још лепшега и бољег живота, онога живота, који само богатани па миндерљацима уживају.

Осећао, као да му се ремен са ногу сам скида, па као да лакше корача. Ех, да се је онога тренутка осврнуо био, тешко да би тако лако и коракнуо унутра. Бар би му рука задрхтала, када би се браве машио. Ну, али сада већ беше доцкан. Онај ђаво, који га је донде дотурао био, својом моћном руком угурао га је и унутра па се онда грохотом смејао својој невиној жртви.

Грк Лука беше ђорав. Једно око беше изгубио у својој трговини, а лице му унаказила љута боља, коју је у своме трговању запатио био. Беше ђорав, ама тим једним оком хтео је све оно да пакнади, што је са другим изгубио, па је и прозирао даље, него други и са два.

Кад је ступио Митар унутра, гледну га он својим оком некако тренутно па онда жмирну задовољно.

— Дакле, сверовоао си. А ја већ мислио, не ћеш ни доћи. Дед седи, ето ти столице! Седи!

И посади га на столицу.

— Јеси л за вино или ракију?

— Готово баш ни за шта. Сад сам баш и ручао.

— Е, онда, донећу вина. И ја сам ручао.

Донесе вина, наточи га, куцнуше се и напише чашу.

Онда разговарали о другом чему па се опет куцнуше.

После грк Лука опет донео вина. Вино измешано са ласкањем баш много утицало на газда-Митра. Беше већ готов да поверује, да је грк Лука заиста друкчији од оца. Беше му и добар, и искрен, и поштен, па и сам пустио срцу на вољу те му се исповедао са свим искрено и отворено.

А грк Лука му одобравао па ће тек опет:

— Дед, газда-Митре, да се мало поквасимо!..

— Све ти добро велиш, Митре, све. Видим, да си много паметнији и оштроумнији од ових сељака, баш Бога ми, као да ниси у опанцима. Ал веруј, не чини рухо човека човеком. Заман ти и оно, кад ти је шупља глава...

— Нисам ти ни ја, господару, од оних, што им се пуши глава од науке и мудрости. Ал ипак велим, што имам све сам стекао

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

рукама својим. Виш ону кућу, па ону земљу, све је то моја мука и труд, све, све. Мој покојни отац, баш Бог да му душу прости, оставио ме као виш овај прет...

— Ал си штедио.

— Штедио да, — јесам. Да то писам чинио, не бих данас био онај, који сам. Бог ми дао ово нешто памети па сам умео и да владам собом...

— Имаш ти доста памети, видим ја. Штета још само, што не умени мало и даље мислити. Ал већ, доћи ће то и само од себе, видим ја... Дед да се куцнемо... Само дај Боже здравља...

Па се опет куцнуше.

Онда грк Лука жмирну те настави.

— Оно, да сам ја само на твоје месту, Митре, па да ме види Бог. Не лежи сва срећа у земљи и у кући, већ у новцу. Данас и новац сам се плоди, да како! Ти то не знаш, не знаш, видим ја. Мудри људи данас и друкчије раде... Уложе новац у чега, па што је било јефтино, то сутра скупо продаду. Падне ту и тродушла корист, да како! А то ти је трговина...

— Видио сам ја то у граду већ колико пута. Е, ал то су све људи газде, па трговци, лако је њима...

— То не реци, Митре, то већ није. Мислиш да они све раде својим новцем — оје! Није оно данас трговац који само са својим ради, већ је оно прави трговац, који уме са туђим. А лако је данас до новаца доћи. Виш и сам сам требао оно ономад нешто, па сам сад и добио, а нико не зна од куд ни како. Свет мисли да је моје, па ми се и чуди и диви, те веле: баш је газда! И ако ћу — могу. Одем у варош, јавим се тамо где треба, па само макнем пером — ето ти новаца к'о блата...

— То ће ваљда бити шпаркаса — прекину га Митар.

— Дакако да је она.

— То већ не водем... не водем ни да завирим у њу, да ме зна цео свет. А друго, може човек да се лако и у зло ували...

— Тхја — шта он мисли! Море још ти не знаш шта је трговина. Кад би цео свет орао и копао, мало би било богаташа. Данас гледа у земљу онај, који мисли исти и остати, даће ни коракнути, а људи, који

хоће да се обогате, и не осврћу се на њу. Ти ореш, копаш, мучиш се, а ми пунимо амбаре твојом храном, твојом тековином, тако је то! Ти од свога труда и зноја добијеш тек један део, довољан да живиш, а остало је наше, који се нисмо баш ни оволико знојили. Кад ти кажем, мислим, да ћеш ме и разумети, јер видим, да си зрео и оштроуман човек, — а сад дед да мало оквасимо!...

Кад су испили, кашључну грк Лука, и онда му се приближи.

— Чуј, Митре!

Па настави све лепо и слатко, удиљ пријатељски, корсеом да га увери и посаветује.

— Виш, ти мислиш, да си бољи газда од мене, јер имаш више земље него ја, а ореш и радиш баш као мрав. Али се вараш. Ја и ако немам земље, имам новаца и памети. Ви ме преко лета и не гледате, јер сте онда сити и напиту, пуни хлеба и јестива, али кад се спусти јесен, ето вас пиром до мене. Дошли сте, јер вам треба новаца. Одредим вам цену храни, па вам ју исплатим. Кад накупјем доста, седим и чекам жицу од горе, да ми јави, по што је храна. Кад промозгам, да је цена добра, натоварим ју на железницу и пошљем ју куд треба и за час ево дуплих новаца. За цситу место четир добијем шест па тако па свакој центи по два воринта хасне. Куд ћеш лешне користити!... Нит орао, нит копао, па новаца к'о плевел! Виш, то се зове трговина а ја имам тога духа. *Духа* — море ти и не знаш шта је то. А то је благо, које се не исплаћује, јер га ретко ко има. Да ти тога имаш, ех, ко би ти све данас и био! Знао би те читав Срем...

Рече и стаде а погледом му продро у душу, у душу, коју је већ подгризао црв материјализма. Он га је питао и подстрекавао, да га подгриза још више.

— Или, могу и овако. За новце покупујем мршаве свиње. Онда их угојим па их стерам до железнице. И сам се унутим са њима горе и ту их за добре новце препродам. Каква корист онда, Митре, ти и не знаш!... На свакој банци још једна банка чисте хасне... Ал ту треба памети, добре памети. Ти да имаш воље, к'о што си зачео, за годину две обогатио би се још

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

више па да те крштине и не забољу. Живео би виш овако као ја, у хладовини, крај чаше вина, баш као прави газда...

Уздахнуо газда Митар, па га као подишла пека дивља страст, те опојен оваким речима сав усламтео и уздрхтао. Као да је прозрео у будућност па видео себе још богатијега, него што је сада, још славијега, него што је до сад био. А сневао он о томе без престанка, па му сада дошло, да то све може и бити, те све више поверавао речима грк-Лукиним.

— Како воље? оте му се.

— Ето тако? Бази тај плуг, јер није за тебе, па се мало лати и шпекулације. Лаком је наш свет, па ће се теби пре поверовати, него мени. Буди ваки као ја.

— Ти си ето, велим, и учен, а имаш и новаца.

— Учен — ех, каква ми је то наука! За коју годину испећи ћеш ју и ти а дотле ћу ти ја па руци бити.

— Па шта да радимо?

— Мош пробати шта хоћеш... Ето, дај ти хиљаду, ја хиљаду, да купимо сад о вашару у Ипђији свиње па да их го- нимо у шуму.

— Хм... мрдну Митар главом, — не би с горег било... ал...

— Опет он ал... Нема ту ал, већ ту треба чврсте воље.

— Ал ја немам тих новаца...

— Па чудно ми чудо и то. Ти кад си заортачио са мном, не треба о том ни да мислиш. Ја ћу данас тебе помоћи, сутра ћеш ти мене, а обоје радимо за своју срећу и за свој напредак... Ако ти немаш новаца, имам ево ја. То је боље, него да идеш у шпаркасу, јер те не ће нико ни знати, а кад користимо на свињама, лако ћеш ми повратити... Дед да се куцнемо ради добра пријатељства!..

— А иштеш ли ти каквог интереса?

— То не иштем, јер ми то од мог ортака и не треба.

— Да како?

— Ја ти позајим хиљаду, ти ми врати хиљаду и више ништа.

И заче му још једном тумачити целу своју намеру, једнако узносећи своју доброту и пријатељство. Па када се већ и смркавало, газда Митар био већ на чисто.

— Дакле размисли се још о свему, и онда ми дођи, па да уговоримо, кад да се кренемо на вашар.

— Е, па добро. Ето мено још сутра. И разиђоше се.

Сутра дан уговорише још једном па се трећи дан и кренуше на вашар.

Заређали обоје по чопорима па обоје и погађали. Када су навршили две хиљадарке, погнаше леп чопор кући. А обоје били весели па у такову расположењу склапали све лепше и лепше намере.

Свратише грк-Лукиној кући.

— Е сад, брате и пријатељу, треба још и ово да свршимо, — заче грк Лука па одмах се уозбиљи. Као што видиш, шала није, ето смо свиње и дотерали. Да нас нико не зна, да сам ја теби позајмио новац, нисмо звали ни сведоке, већ смо се вако лепо, братски споразумели. Али, брате, нико не зна шта дан носи а шта ноћ. Ми смо људи обоје смртни па кад се смрти и не падаш, а она искрене, па на што после своје и пред судове да повлачимо? Ако хоћеш, да од ових свиња половина буде твоја, потпиши ево ову артију, да си ми дужан једну хиљадарку. Кад свиње продамо ти ћеш ми вратити новце, а ја ћу је пред тобом подерати...

— Добро велиш ти то, разумем и сам да је тако. Ама ди је мени сведоџбе, да је половина ових свиња моја?

— Кад ти потпишеш ово, онда ћемо отићи у општину те онде саставити уговор, да смо ове свиње обоје заједно купили и да је наша својина...

— Е, онда нека буде тако!

Узеде задужницу и потписа ју па се упутише у општину и саставише уговор. А селом јекну:

Газда Митар са грк-Луком заортачио... Е јесте то онда и било за приповест!..

(Свршиће се.)

В. Милан Марин.

ВЕРКЛАШ.

Музикална проза И. Потаненка.

С руског превео М. П. Т.

Био сам веома бедан. У борби с црном пуждом, са незгодама, којима ме је судба обилно обасула, изнурно сам све снаге, истрошио сав жар душе своје, источио све сокове мозга свога.

Заман!

Судба ме је гонила не штедећи ме. За што? Ја ближњем свом нисам учинио зла. Сиромашу, какав сам и сам, нисам никад узео коре хлеба. На за што? Признавао сам Бога, нисам никад хулно, нисам никад смакао с пута евете правде.

И ја бих сам немо био сносно горку судбу своју, да ми није било матере — старице, коју сам био дужан хранити и неговати.

На сво шта сам учинио. Покушио сам све што сам имао, све ситнице, жалоене остатке некадашњег удила, па сам их дао за мрву злата. За тим сам отишао на пазар, на коме нисам био много година... Ту ми пазар дошао као збор дивљака, као тржиште, на ком људи, запаљених очију од алавости, продају и душе, и тела, и савест, и све, чиме их је Творац издигао над екота. Ту сам купио стар, забачен веркл.

Сетио сам се да сам некад имао извретан глас. Дабогме у младости. Тим гласом сам певао под прозором своје драганае. О, колико нежне, колико ватрене страсти сам уливао у те песме! А моја драгана је била дивна, као мајели дан. Но она није марила песму; сјај злата јој боље годио срцу; претпостављала га нежним напевима ееренада. И моја драгана не паде у део певцу, него трбушатом господару милијуна. Трбушно је био добар и глуп, песме нити је писао нити певао, а певати није ни могао, јер је имао глас промукао, као песето, које вас дан и целу ноћ без престанка лаје на ветар.

Помислио сам: да узмем веркл па да пођем по живим и богатим улицама. Да стајем па проетране живе пијаце, па да певам уз пратњу својег промуклог веркла. Али шта да певам? Срца су у људи тврда, појезијом их не ћеш ганути! Не ћеш, о нежној наклоности славуја дивном крипу бадава ћеш им певати! У њих је толико раскошних мирисавих ружица, у позлаћених кавезих толико славуја, — да су се њима већ очемерили...

Или да им певам о људским невољама? Сачувај Боже! Тим би им само повређао слабе живце, да би ме срамно дали протерати.

Него да им ласкам, да им ласкам бесавесно и грубо. Људи маре ласкање. Ласкање им успављује савест као песма љуљанка, и тако је успава, с помишљају, да су им срца допета тако добра и узвишена, као што тврди ласкавац.

О, ја бих сам немо био сносно судбу своју, да ми није било матере — старице, коју сам био дужан хранити и неговати! А овако сам узео веркл па стао да идем по пространим улицама градским.

Ево градеке баште Редови високих јаблана као да гордим вршцима подуширу свод небесни. Цбунови нежног јоргована издишу чудесан мирис. А руже, чудесне лепотице баштенске, намигљиво климају главицама, љупко маме к себи уморне шетаче. Безбрижна светина гамике, смеје се, пуни ваздух усклицима радости. Ту се без реда и поретка измешали богати и сиромаш, и сви, као да су равни, једнаким блаженством дишу дивни зрак — хладовит, чист и мирисав, као први дах пролећа. И ја сам помислио:

Сама судба ме је овамо довела. Моје ласкање ће да им умекша срце, да им отвори руке да режљиве.

И стао сам да им певам, а мој дрхтави глас праћаху промукли гласови веркла. Певао сам им:

„Поздрављам вас, створења дивна! Вас, избранике Творца, богова силних — достојне љубимце! Када вас је природа створила, вас, људе, морала је и сама да вам се поклати. И назвала вас бисером свега створења. Ви сте — цвет ума! Ви сте с мајчиним млеком усисали дух добротинства, и да вас нема на земљи, о људи, добротинства би нестало с лица земље, с плачем и ридањем би се преселило у вечност, из које нам се још никад нико није вратио. Ви...“

Ту ме је глас издао, осетио сам се као да ми је неко прострелио срце. То је била — савест...

О, ја не бих сам био певао. Ја бих сам немо био сносно горку судбину своју, да ми није било матере — старице, коју сам био дужан хранити и неговати.

Устремно сам очи у светину па видим: моја песма је занела. Задовољан осмејак озарава усне и младића, и стараца, и сиромаша, и богаташа, и женскиња, и деце. Неко ми проговорио тако љубко, у његовим речима сам осетио толико срдечног учешћа, да бих сам био загрлио сав свет: „Кукавац! Како је јадан! Мора да је измучен од глади и жеђи!.. а речи му пуне узвишена чувства! Ево ти на, утоли глад, па после да нам још певаш!.. Ти мора да знаш још много тако лених песама, бајних и истинитих!“

И бацио ми бакрен новац.

Шта!! Зар ви хоћете да вам продам савест своју за бакрен новац?! Савест? Ја сам бољан, жалостан, стар, изгубио сам све што сам имао, од предака ми остала само још савест. И ја сам ју чувао па дну своје душе, чувао сам ју брижно као амајлију, која ће ми донети среће... Сада сам дошао до крајности, решио се да вам продам то благо своје, и ви хоћете да га купите за бакрене паре? Кунем вам се својом савешћу — да ми савест више вреди. Не, ласкање је за вас меко, ласкање вас не може ганути! Ја сам безумник, хтео сам да вас ганем речма, којих на пазару можете купити јефтиније од обуће.

Поневаћу ја вама другу песму, да затресе свод небесни, да задршћу дрвета од ње, па, можда ће продрети и до дна срдаца ваших, која се давно одучила од саучешћа.

Понсвао сам им: „Ви горди умом и плећством, које куписте на пазару! Ви, чија су срца

без чувства, тврда и хладна као мрамор зидова оних храмова, у којима ви узносите бездушне молитве Творцу и лажљивим заветима и клетвама хулите Бога! Ви, који све зидате на злочинства! Ви, који се данас овде под ведрим небом пријатељима својима осмејкујете, као да сте готови да за њих живот свој жртвујете, а сутра сте готови да им отмете последњу кору хлеба! Чујте ме! Ја вас презирем! И чујте, како ћу свету да причам црна дела ваша, што их сваки дан чините у потаји, чујте, па да се застидите погледати један другом у очи, да се од стида и срамоте разбегнете својим кућама, да се посакривате у најмрачније куте брлога својих. Чујте, како не ћу штедети ни богатих ни сиромаша.“

Писам свршио, а на мене се просула киша златна новца. „Ђути! О, уђути, свирени човече!“ молили ме поплашени гласови са свију страна градеке банште. „Ево ти злата! Узимај па одлази! И ако ти још устреба, дођи само, добићеш још више, само долази без песме и веркла!..“

Покупио сам злато, са хахатом у души, са злурадим хахатом, пуним презирања узео свој веркл на леђа — па отишао кући.

Ја сам их презирао. Али и себе... такођер сам презирао. А злато ми некло руке као жива жеравица... .

О, ја не бих сам био отишао да за злато променим благо своје, наследство часних предака — савест своју, да ми није било матере, — старице, коју сам водио више свог живота и коју сам био дужан хранити и неговати.

ПОУКА.

ПЛИНИЈЕ МЛАЂИ КАО СЕНАТОР.

(Из нештампаног дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првог а почетак другог столећа по Исусу).

З а цијело није било савијеснијега чиновника у Риму. Строго се је држао оне старе римске наваде, да је свако дужан посветити своје снаге држави до шездесете године живота;¹ а радо је спомињао филозофа Еуфрата који му је говорио да рад у корист држави, и ако је с великим напором спојен,

опет сачињава најљепши дио филозофије.² Кад се оно пак тужи да је превећ натрпан послом, то обично каже с тога што у тим послима не може да се окористи науком. Сједи — вели — на суду, потписује молбенице, води рачуне, пише писма; ал су то све за њега ствари за које не треба никакове умјетничке вјештине;

¹ Epist. IV. 23.

² Epist. I. 10.

WWW.LINCOLN.LIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

шта више, неке га дужности одвраћају од занимљивијих занимања, а неке су баш да убију човјека.³ Од велика посла не може да посјети пријатеља, не може да се сврати на свој љетникован, не преостаје му времена ни да чита писма што му стижу сваки дан;⁴ а то је за цијело што га највише гризе. Али опет кад помисли да је римски чиновник и да као такав мора и шта више трпјети, само да се не увриједи достојанство државе, е онда му све неприлике излићају: Римљанин треба да је човјек. И заиста, на те маленкости и досаде званичног живота он много и не пази; али чиме се његова памет највише и најрадије забавља, то је држава. „Не пружа нам се — каже — данас тако често као нашим прецима пригода да се о државним послима говори; али опет не смијемо ни за што такове лијепе згоде пропустити“.⁵ А ни е их заиста пропуштао.

Похађао је сједнице у курији најрвније, а мало је ко као он онаком озбиљности и савијести вршио своје силне дужности. Али с друге стране мало је кога као њега гадиле Домицијанова влада а веселила Антонинска. Овакових људи, као Плиније, било је за оно страшно доба за цијело лијеп број; штета само да се за мало њих потање догађаје живота знају: њих се није ни примјећивало на оној бучној оргији што је са окажаног Палатина владала срамотом и крвљу над пренераженим Римом. Али она Немезида, која се у свјетској повјести појављује иза сваке погане стране, убиљежила је честите слике Трасеје, Сенеке и Хелвидија, да њихова сама успомена буде врело жигосање у чело Нероново и Домицијаново. И гле, перо нам се неким слатким задовољством забавља и око овог човјека, Плинија, који није за цијело што и остали претрпио од онога времена, али је трпио његов честити дух, триљело је у њему римско достојанство. И заиста бијаше то човјек у правом смислу ријечи, задахнут оним старим величанством, било кад је као грађанин вршио своје послове, било као сенатор или царев савјетник, ил. напоскон као врховна глава обитељи. Али поред свега тога мало је ко као он умιο водити разговоре у кругу пријатеља, како би им уре што лакше и веселије пролазиле. Као чи-

новник пак спадао је у ону ријетку врсту људи који знају на своје вријеме сметнути официјозно понашање, да осталима то не додија. Али тек кад је у служби био, а тијело му омотано у сенаторску тогу, е онда, регби, дух праћедовског достојанства, дух оних Римљана који су након битке код Канџ излазили потученом консулу на сусрет с ријечима: ми ти захваљујемо што нијеси посумњао о спасу домовине! — тај је дух лебдио око поштеног чела нашег Плинија. Како се срди, како га гади, кад помисли на подло понашање сенатско за вријеме цара Нерона и Домицијана. „Срамотно роштво онога времена — каже — није само утопило у заборав умјетност и знање већ и сенатска права. На тим смо скупштинама и ми присутни били; али какве су те сједнице, кад су људи ондје позвати или да им се до смрти досади, или да гласују за какву огромну неправду. Ту смо морали и ми сједити, па гледати, па тек слушати“.⁶ Његову пак једу нема већ граница, кад оно помисли како се је сенат поносио прама Паланту, Клавдијеву либерту, љубимцу и министру. Као Нарције и Калист, овај је Палант жариио са својим господарем и с државом како је њега воља била.⁷ Његова бездушна похлепа за новцем, небројено благо што је згрнуо успркос правди и поштењу, несносна обијест која је у њега расла из дана на дан, а уз то и непрекидно миловање његова нинтавог господара, све је то допринијело к томе да га историја убиљежи у најгадније успомне онога и тако већ поганог времена.⁸ Када пак сам сенат на свечаној сједници изјави да је тај човјек из племена старих аркадских краљева (а то је високо вијеће радило да му се улагује, јер се је више бојало слуге него господара), онда његова обијест преврши сваку мјеру. Агрипина, кћи великог Германика, постаде његовом суложницом; са својим слугама не проговара више ријечи, већ што заповиједа, пише на таблицама, па их баца њима пред ноге; тражи и добија од сената преторску част; па напоскон сам сенат, у знак захвалности за велике Палантове заслуге, дарова му пет милијона сестераца и нареди да

³ Epist. VIII. 14.

⁷ Aurelius Victor. Claudius. 4.

⁸ Кад једном није било већ новаца у државној касни, рече сам цар Клавдије: имао бих ја новаца, да ме Палант и Нарције хоће за њихова друга. Suetonius. Claudius 28.

³ Epist. IX. 2.

⁴ Epist. IX. 35.

⁵ Epist. III. 20.

му се споменик подигне „и да се његове вр-
шине урешку у бакрену плочу.“⁹ И заиста је-
днога дана наш Плиније ходајући путем, који
води из Рима у близњи Тибур, набаса за први
пут на тај споменик.¹⁰ „Како сада да судим
— каже — о људима који су за такову по-
част могли гласовати?“ Та били су сенатори
до такове подлости дошли, да су заклицали
Наланта да прими тај дар; па не само то,
већ су и цару своју харност изразили што је
допустио да се његову љубимцу докаже како
му је сенат захвалан. „Па зар та вјећница
није још са себе такову љагу избрисала? „Ала
се радујем — каже даље — што не живим
у оно доба, којег се иначе толико срамим,
колико да сам у оно доиста и живио.“¹¹ Како
дакле да се не јежи коса на глави човјеку
који је толико пазио на поштење и на чести-
ност у свим стварима? Каже да су толико били
заборавили обичаје својих предака, да се ни-
јесу више ни старали за достојанство сенат-
скога збора, колико ни за штовање које му
бијаху дужни.¹² Углед те старичке и славне
части бијаше написан на Плинијеву челу.
Јаох ти се ономе који у тај углед дира! Је-
днога дана при тајном гласовању неки су се
изроди у сенату дотле понизили, да су на
својим таблицама, гдје се пише име кандидатова,
набрчкали свакојаким шала и непристојних
изрека. Како га је то у живо ранило! „Шта
ћемо с тим људима? Јесмо ли у римском вијећу
или у позоришту?“¹³ Други пут се грози са
перета у том угледном вијећу, па се тузи при-
јатељу како је сваки за се говорио, а нико
не умно ни скромно да ћути нити чедно на
свом мјесту да сједи; сваки се трудио да ње-
гов кандидат продре, те у тој вреви није било
више ни реда ни учтивости: толико су забо-
равили достојанствено понашање својих отаца.¹⁴
Он, као прави Римљанин старог кова, није
могао себи представити славније части на сви-
јету, као што није могао помислити страшније
казне од истјеривања из вјећничке дворане.

Плиније је за цијело много шта претр-

⁹ Tacitus, Annales, XII, 53.

¹⁰ Epist. VII, 29.

¹¹ Epist. VIII, 6. Ово је Плинијево писмо врло важно,
јер доноси у свој цјелини ону срамотну сенатову одлуку
(senatusconsultus), којом се доизачују чести и дарови
Трабежљивом министру.

¹² Epist. III, 20.

¹³ Epist. IV, 25.

¹⁴ Epist. III, 20.

пно, као и остали поштењаци оне доби,
гледајући понижење римске државе испред лу-
дости или махнитости њених владара. Али све
нам јамчи да он није ни за час посумњао о
спасу Рима; те биће и он ускликнуо као ње-
гов пријатељ Тацит кад је гледао где се јавно
на тргу бацају у сред пламена дјела и живо-
тописи оних људи који су шта добра држави
учинили, а поштени и честити били. „Мислили
су — рече онда Тацит — да ће она ватра
уништити глас и дух римскога народа, слободу
сената и знање цијелог људства; прогнати су
учитељи мудрости, прогнате су узвишене умје-
тности, да се народ никад више у што племе-
нито не угледа. Заиста смо доказали до којег
је степена наше устрпљење могло расти.“¹⁵
По смрти Клавдија, Калигуле и Нерона (да и
не споменем кратку владу Галбе и Отона и
раскошно благовање Витељево) држава је на-
покон одахнула под мудрог управом Веспаси-
јана и Тита; него то бијаше кратак сан, кра-
так починак. На пријестоље римско показа се
Домицијан, гори од најгорих, Домицијан, који
је имао у себи најпоганије мане Тиберијеве, а
без његових врлина, који се је у ништавости
такмичио са Клавдијем, а у махнитости с Неро-
ном. Овај „ћелави Нерон“ — како га називље
Јувенал — који је немилосно парао већ измо-
ждени свијет, који ти је радио о глави па да
си му само говорио да киша пада, или да је
лијено вријеме“,¹⁶ овај је изрод био дотјерао
окрутност и лицемјерство до скрајности. Главом
је силазио у амфитеатар да побије дивљу звје-
рад; тукао се је с гладијаторима, само што је
у њега мач гвозден био, а у противника дрвен.

Нетом је Домицијан испустио душу, сенат,
који му се је до скрајног часа улагивао, по-
трча у курију, избљува најерамотније псовке
на покојника, поруши све његове кипове, из-
бриса све његове натписе, да од њега више не
буде спомена.¹⁷ Одахну свијет опет, али овај
пут за пуно једно столеће, докле је трајала
Литонинска породица — од Нерве до смрти
Марка Аврелија. Који су се до онда крили од
цареве крвожеђе, провирили су главом из сво-
јих скровишта, да се увјере је ли им одиста
зрачак слободе просинуо; честитост и поштење
изађоше из своје тамне забити; филозоф се по-

¹⁵ Tacitus, Agricola, 2.

¹⁶ Juvenalis IV, 37.

¹⁷ Suetonius XXIII, Plinius: Panegyricus 52. И данас
се налазе натписи на којима је избрисано његово име.

врати на редовна поучавања; жртве оне бијесне свијери похрлише опет у Рим, а царско се пријестоље поврати са крвавог амфитеатра на величанствени Палатин.

Наравна пошљедица том ненадном преврату и одлучној промјени у римском моралном животу, бијаше то што су се од једном улоге сасвим измијениле: ко је дотле прогонио, постаде жртвом својих негдашњих властитих жртава. У рану зору те жељене слободе — приповиједа нам сам Плиније — сваки је свог старог непријатеља на суд тјерао, избљубао на њ свој стари јед, да га уништи. И он је сам мислио да је најзгодније време наступило да се ништавци прогоне, да се недјела педенсају. Али честитост његова карактера није дала да он те своје намене изврши; задовољно се је с тим, што је на јавном суду јасно доказао невиност несретног свог пријатеља Хелвидија, и тако погажену му успомену осветио.¹⁸ Што је њега највише веселило, то је што ће сада изнова процвјетати римска моћ, умјетност, знање, књижевност.

Помислимо само како је нашем Плинију срце заиграло, кад су напокон наступили љепши дани за римско царство, а особито за сенатски staleж онако грозно злостављен под Нероном и Домицијаном, а тако децимиран, да је Јувенал говорио: „данас је у Риму већ велико чудо кад човјек из племићске породице може да дочека старост.“¹⁹ За оно страшно доба кад је то славно вијеће било позвано само да одобри луде или махните жеље оних тирјана, и сами су вијећници — каже — били заборавили своје главне дужности и главна права; па слобода, чим се поврати с Нервом и с Трајаном, нашла је те луде у најдубљему незнању о државним послима; али већ то само слатко чувство слободе било је кадро да избрише из памети тих ваљаних људи успомене оног поганог времена.

Наравно, ријеч *слобода*, коју наш писател има увијек у устима, није она иста била, зарад које су погинули Касије и Брутус; за сенаторе и витезове свијетлила је слобода онда кад их цареви нијесу прогонили, кад су као Трајан метали свој потпис не испред већ након имена сената и народа;²⁰ кад су се при ступању на

владу клели да не ће ни једнога од њих осудити на смрт. Ово су увјети били, под којима је онда могла да цвати слобода; па и сам Тацит,²¹ говорећи о цару Нерви, употребљава ту лијепу ријеч, кад каже да је тај цар умно да споји ствари које нијесу прије никад напоредо могле ходати, т. ј. царевање и слобода.

Познато је да од старих либералних уставова мало је која остала, а која се дојета уздржала, та је сачувала старе форме и церимоније, али то на штету своме конкретном дјеловању. Та промјена, коју је Август онако вјешто увео, нигдје се није боље опажала колико у ондашњем сенату, који је много говорио и расправљао, а у суштини није друго закључивао него оно што је цар изријеком хтио да се закључи. Али поред свега тога, то велико римско вијеће сачувало је до потоњег часа царства дио свог старог достојанства, а у неколико и своје важности, па било то само у спољашњој форми. И у најгорим часовима свог постепеног пропадања, кад су варварске навале откидале сваки дан по један комад државе, кад су кошита готских, хунских и вандалских коња без опреке газили стољетно благо нагомилато са свих страна свијета око вјечнога града, и у тим часовима Рим није могао да заборави онај сенат у који се зрцалиле најсјајније успомене његове велике прошлости. Скоро до скрајнога часа сенатори су бацали, кад су ступали у вијећницу, по један грумен тамјана на мали жртвеник пред статуом Викторије; а сваки је у Риму знао да је Викторија ондје још од онога дана кад су је донијели из Тарента, за вријеме оне очајничке борбе с краљем Епирским. За цијело и овај величанствени приказ морао је уздржати римски народ и саме сенаторе у неком опчарању, у неком светом заслијеђењу. По свој прилици било је и за Плинијева времена онако заслијеђених патриција, који су уживали у тим свечаним церимонијама, те им није ни на ум падало да је њиховим дједовима дозвољена била већа слобода говора, а што је главније, рада; та мислимо да је и сам Плиније спадао у тај број. Али опет не смијемо посумњати да није искрен кад оно хвали велику слободу коју им је Трајан удијелио. Овај цар — како врло добро опажа модерни историчар (Victor Duruy) — хранио је неку не обичну милостиву пажњу према сенату, а то

¹⁸ Epist. IX. 13.

¹⁹ Juvenalis IV. 96.

²⁰ Panegyrr. 67. 72.

²¹ Agricola. 3.

за цијело у политичку сврху, „али осим тога — каже — нама се чини да је то у њега отуда потјецало што је он, као сурови војник, осјећао и преко воље неко особито штовање прама томе старинскоме збору и патрицијском угледу његових чланова“. Цар који није прогонио племство и богате људе, који је јуначки бранио и ширио границе царства, који је раскошно обдаривао римску свјетину житом и играма у циркусу, такав је цар лако стекао љубав својих поданика и захвалност угледних грађана; па за што да га Плиније, и он син своје доби, не прозове узор-царем, царем либералцем? „Напокон — кличе наш човјек — наступило је вријеме кад племство не заостаје у тами за царем, већ од самога цара добија

нови сјај. Овај Цесар нити се боји порода старих јунака, нити предава потоње синове слободе. Не! гдје год нађе потомка праустаре и славне али пропале породице, он га привлачи на своје крило, да у њему старо римско достојанство оживи“.²²

Ето у чему је усхићење Плинијево. Та још давно опрезни и домишљати Август бијаше увидио, да је царству највиша сигурност у добру споразумљењу међу владарем и аристокрацијом; то су начело његови луди или махнити насљедници сасвим били занемарили; док га се Веснасијан опет стао држати, па га предао у честите руке Антонинске породице.

²² Panegy. 69.

Јосип Берса.

КЊИЖЕВНОСТ.

ГЉЕБ ИВАНОВИЋ УСПЕНСКИ.

Уоводом тим, што је приповедач руски Успенски померио памету, доноси Das Magazin für Literatur из пера Павла Стицинског чланак под насловом „Ein Veteran der sechsziger Sturm- und Drang-Periode der russischen Literatur“. Како Успенски нашем свету није онолико познат колико је заслужио, а како га чланак Стицинскога веома добро карактерише, то нам читаоци нашега листа не ће замрети што ћемо чланак Стицинскога у преводу саопштити у „Стражилову“.

Стицински пише овако:

Резултатима кримског рата и реформама које за тим дођоше, из темеља се узбуркаше душе свеколике руске интелигенције.

Цео дооиданњи живот руске интелигенције почивао је на одобравању најбезобзирнијег експлоатисања радне снаге у мужика, на дубоку презирању „аргатника-простака“, а ослобођење сељака или боље рећи: *идеја ослобођења сељака* створила је наједаред нов идејал, идејал живота, којем је ваљало да се оспива на поштену раду и на признању једнакости свију људи који раде. Искреоме људи који смедоше рећи да није истина, да је боље не мислити, него мислити, да је

боље не радити него радити, људи, који су били тог уверења, да човек није ни куд ни камо још учинио своју дужност, ако узме богату девојку или ако „зарад изобраења“ путује по иностранству.

Тада изађе у Русији голема забуна: човек није могао ништа друго чути до тужбе, грђе, клетве, преклињања, претње, које су тек од времена на време надвикали укази и фијук кнуте. Је ли ту онда могло бити да се многе белетристе не осете позвани, да у својим умотворима не изнесу ту забуну, ту „болест“ свога времена? Уметника, који је имао и племенито, пуно осећаја срце а уз то и дубок поглед у прилике, морало је на рад нагонити, кад погледа на народ, који се тако љуто био разболео, који, немощан, зацао у небригу и апатију, као да је вековима спавао те се сад диже, да у име најстрожије истине почне нов живот. Је ли ту могло бити да уметнику не достане материјала? Колико ли су нових типова створиле нове прилике, који изгледаху као да моле да се на њих емилује књижевничко перо! Ту је био реакцијонарни јунак са села, који се рукама и ногама опирао новој струји, коме није било по вољи да га истргну из његове небриге; ту су били исто тако небрижни, но куд и камо кукавичкији трговци

www.unlib.rs
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ка „старога кова“ који се, делечући за старим добрим временима, морадоше-уклонити испред велике индустрије, што све то већма продираше; ту беху ђакеле, који одушевљено, но и сувише често без права разумевања слушаху своје учитеље — Чернишевског, Доброљубова, Писарева; ту је била читава војска царевих улизница и чиновника, који се морали бојати, да ће им злопоћи, кад се нове реформе тек изведу те су с тога „новотаре“ гонили што су могли лукавије и омразније; ту је био сељак, који је јуче био мужик а данас већ слободан, равноправан грађанин; ту је био ситни занатлија, кога је продирање велико-капитализма мало по мало претворило у модерна пролетарца.

У то време — биле су то шездесете године — јавила се силесија младих, од чести веома даровитих књижевника, који су један другом били еродни не само по избору предмета него и по начину обраде.

Разуме се, да је ослобођење сељака свој интерес управило на најниже слојеве становништва. Сељак, радник, ђакон, сеоски учитељ, грк и званичнички, који су у делима пређашњих песника тек ретко фигурирали, били су сад скоро једини, које су „млади“ узимали.

Што се тиче облика у приказивању, имао је да се ипсуни само *јед-и* захтев: морао је бити *истинит*. Млади су песници гледали, да у својим умотворима сваки пут изнесу комад истинитог правог живота те се при том ипсу ни мало освртали на стара оевештана правила технике. Ипсу више стварали романи и новеле са „одређеном радњом“, са „добро промишљеном фабулом“ и како се све зову постулати, које су свикли били стављати на уметничко дело — не, у њих је било само амбиције, да створе слике из живота са фотографском тачношћу те да пажњу читалачке публике обрате на оне слојеве друштвене, које се донде нико није усудио да унесе у књижевност.

Публика их је пријатељски дочекала и праштала им недостатке и екстраваганције. А било је много да се прашта.

Даназ т. зв. моментфотографије, без почетка и без краја, без „занимљиве“ радње, ипсу више ништа необично. Но тада је требало још по-добро смелост, па да човек такве слике даде публици, којој се укуе образовао на делима Тургенева, Гончарова, Островског, на делима у техничком погледу тако савршенима. Што је свет

ту смелост праштао, даје се разложити из та дашњег духа времена. Но млади су песници ишли још даље. Није њима био зазор, пркосити и самом духу времена те н. пр. тек ослобођеног сељака, кога су обично идеалисали, описати као сурова варварина, који у начину свог живота имађаше још нешто сличности са Папуасом. Свет им је опраштао и ту смелост, јер је штовао њихову тежњу, да буду истинити, па ма истина била још толико горка.

Из целог викачког роја белетриета, што шездесетих година започеше своју књижевничку каријеру, до наших се дана одржао само још један једини, а то је *Глеб Ивановић Успенски*. Од осталих су многи у Сибирји живи сахрањени, многи је у прогонству — у Паризу или у Швајцарској — нестало или је на књижевном сајму пронао; код неких су опет карактеристични знаци оне школе, којој припадаху, тако излињали, да их човек не може више да позна. Само Успенски после четвртине столећа ради даље са истом неуморношћу и у истом правцу. Путује (понајвише пешнице) по свој Русији, изучава у сељака начин живота, саопштава сваки час нешто ново, а што је главно, публика га једнако чита жудно. Ово је зацело веома чудновато, кад човек промисли, да је публика после тридесет година постала друкчија и да се у Успенскога карактеристични знаци школе шездесетих година пре поштрили него излињали. У прво време свога рада описивао је невољу варошког пролетаријата, сад се сипао још дубље — у пећину сеоског пролетаријата па из-пе више и не излази. У прво време није се страшио, да критички претреса „новине“, сад пљује публици у лице па ипак га читају и воле. Има ликова, које човек из петих разлога воли, из којих друге мрзи, па којима само као карактеристично знамење изгледа нето оно, што код других карају као недостатак. Успенски је таква љубимац младе Русије у пркос, или шта више баш због својих недостатака.

Даље вели Стицински, да би га далеко одвело, кад би опширно хтео да говори о свим особинама Успенскога. Вели, да то ни онако не би било занимљиво за Немце, јер је врло мало од Успенскога преведено на немачки. Обећаје да ће у идућем броју Магазина саопштити малу приповетку Успенскога под натписом „Сирота баба“ у немачком преводу па онда наставља овако:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

Хоћемо само подробније да говоримо о *једној* особици, које има у свим умотворима Успенскога.

Ваља прочитати ма коју страну у којој књизи Успенскога, што ће одмах упасти у очи, то је збијеност његова приказивања. Наћи ћемо и што шта прекинуто, недовршено, недовољно обрађено, али никад што сувишно. Његова је приповетка свагда одмерена, можда и сувише одмерена, мал те не схематична; његови субјективни назори — а Успенски воли причање своје да прекида рефлексјама — пре су исказани површно него опширно; то је тако рећи неки снажан буљонекстракт, који не ће сваком пријати, но који је свакако прави, неокварен и никад водом не разблажен.

Узмимо само новелу под патписом „Сирота баба“.

Живела некад стара баба. Била је са свим

сама на овом големом свету, услед прошлости своје — била је пре мужичка — обогатила, а имала једну једину другу — стару кучку, која је исто тако била сирота и остављена, као и она. Услед неке несреће донадне баба тамнице а из тамнице доспе у болницу. Кучка дотле позна љубав и породичну срећу — оштенила се — па не ће више да зна за бабу, кад се вратила из болнице. То је за бабу голем удар: она се свикла била да кучку сматра као најподанију своју робинју и највернију другу — а ето и она јој окрете леђа! Сиротица је сад још самохранија и остављенија него пре.

Све је то разрађено на неколико страна. Изостављено је све сувишно а од потребна казано је ле најпотребније. Као што рекосмо, има само неколико страна па инак нам је у свој својој трагици пред очима слика бабе и њена стања.

К О В Ч Е Ж И Њ А

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Гимназијалац. *Рад друштине ученика II. београд гимназије.* Друга свеска: — Београд. Штампарија Светозара Николића. 1892. Цена 50 пр. дин. Стр. 138. — Када сам узео ову књигу у руке, нисам се ни вадао, да ћу у њој наћи тако одабране радове. У овој свесци има свега девет радова (седам оригинала и два превода). На првом месту је врло лепа патријотска песма: У ноћи. На другом месту су подесно описани обичаји у Врњцима на бајни дан и о божићу. На трећем месту је прилична причина: Михајло. На четвртм месту је: *Пустњак*, песма *Лан. Дробњака*. Читајући ову песму често сам морао погледати, да ли је ово збиља „Гимназијалац“, орган друштине ученика II. београд. гимназије, и да ли је ту песму збиља написао гимназиста, седмошколац?! Песма „Пустњак“ је таква, да се ње не би постидели ни највећи песници. Стихови су у њој правилни као у песмама Змајевим, филозофија је као у песмама Пенадовићевим а јачина израза и мисли пење ју на висину Костићевих песама. Простор ми не допушта да о овој дивној песми више говорим, али је најтопље свакоме препоручујем. На петом месту је лепо и разумљиво написан чланак: Борба српских устаника против хаџија. На шестом месту је занимљив „путнички запис: „На Перетви“. За тим долазе два превода, један из Шатобријанових „Мученика“, а други: Тодора Вишклера „Несрећна краљица“. (Историја Јованке, матере царева немачких: Карла V. и Фердинанда I.) — Падање ове књиге је укусно, штампа је добра, штампарских погрешака нема; само су хартија и слова могла бити од једне врсте. — Нека је ова књига (особито песма „Пустњак“) свакоме најтопље препоручена. С.

Јован Рогановић. Чији је сијев „Смрт Смањале Ченгића“? Прештампано из „Новог Листа“. Написао — Издао Милош Драгић Џетиње. Књ. при државна штампарија. Стр. 23. — Познато је да је спор у књижевности о томе да ли је Мажуранов или Његов спевао „Смрт Смањале Ченгића“. Ова књижица иде за тим да тај спор реши. У почетку говори писац о самом спеву и хвали га врло. Он мисли и доказује, да је „Смрт Смањале Ченгића“ продукт Његовев али да га је Мажуранов у облику дотерао. „Три четвртине припада владци — вели писац — а једна Мажуранову“. На крају ваводи писац, да је Новица једном питао владика: што га није овековечно, као што му је био обећао, а владика му је одговорио: Јесам, чоче, како да нијесам, но је један лацманштина много руке измијенно, али онет може подијети“. Ако се ове речи владичине докажу, спор би био решен. Шта је што писац није знао за Вуловићеву расправу о истом предмету. С.

Српска краљевска академија. Глас XXXV. Тољен, син кнеза Мирослава Хумеог. *Првоићко Кошт. Јиречек*, професор на свучилишту у Грагу. Београд. Штампано у државној штампарији краљевине Србије. 1892. Стр. 15. — О Анебертову „Тиху“ писало се у нас доста. Расправљали су: Руварац, Павловић, Срећковић, Дучић и др. Али то питање није било на чисто изведено све до ове расправе Јиречекове. Антон Хроует нашао је у Грагу нове рукописе Анебертова путнописе (текст није цео). У томе рукопису стоји, да је књи херцега Берхтолда требало поћи за Тољена, сина Мирослављева. У овој расправи говори Јиречек још о наслову војводе Дадмацвије и о генеалогји потомака Мирослављевих — Расправа ова на-

штеata je -- kao sve rasprave Jureckove -- temeljno i
 kritički. Mi je svakom prijatelju epske historije naj-
 toplije preporučujemo. С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

== „Vienca“. Ви Србе често називате (по својој пово-
 скованој формули) „браћом по језику“. Не дао Бог! Ваш
 38. бр. је прави „вијенац језичности“, али у том Вам за-
 наго не желимо бити браћа. Све дакле Ваше китњасте
 речи, којима нас баш „братски“ почастисте, одбијемо на
 Вашу хрватску уљудност, којом се свагда шепурите над
 нама „iztočnjačima“. Оне су „dostojne ljudi naobraženih“!
 Одговоримо Вам само колико се тиче ствари. — Искре-
 но жалимо што је ушла она белешка у 35. бр. „Стражи-
 лова“. Свако може дасно видети, да има пред собом неки
 lapsus. Уредник не беше дома а сарадник (али не „mladi
 rošagač“) нађе 35. бр. „Vienca“, у који ненајњом запа-
 де други податак из 1. броја; не опажајући тога, написа
 он ову белешку. Толико обавештаја ради. А шта да одго-
 воримо на оно остало, што да трошимо речи залуду и да
 бацамо боб и вид? После ове Ваше изјаве никако не мо-
 жемо променити својега мишљења о Вашем шовинизму,
 шта више не можемо а да Вас не прогласимо *stekлитем*.
 Ко би друго могао избацити овако надуту: „kad bismo
 služajno isticali i branili hrvatstvo u srpskoj zemlji, n. pr. u
 kraljevini Srbiji; no mi ga branimo i ističemo samo na
 historijskom i političkom tlu hrvatske države“. Овде бисмо
 већ могли завршити. Ну идимо још даље. „Етнографска
 карта“ стоји бар на тако чврстим ногама као дубровачко
 и которско хрватство. Разлика је само то што оно пише
 ватрена омладина а ово расправљају озбиљни професори
 и „научници“. Ко већ а пријо види и у садашњости и у
 прошлости на све стране само Хрвате, шта ће тому спо-
 меница? Како сме таки арогирати право на науку и
 још тражити од других да му верују и љутити се ако му
 ко не верује? Да је Вама до науке, да Ви и сами верујете
 у науку својих резултата, Ви биете таки посао дали
 Академији. Али Вама неје до науке и истине. Ви знате
 добро, да таке расправе за срце уједају сваког Србина а
 шире Вашу популарност међу хрватским новенима и сте-
 клицима. А зове ли се то чувати достојанство књижевнога
 листа? Ви хвалите „Степену Hrvatsku“ ба „djenih krasnih
 uspjeva“. Јесу ли то ти краени „uspjesi“, што раздражени
 црвени Хрвати по Дубровнику лупају главе мирним
 људима? Иде ли и тако што „zabavi i ponci“? Као књи-
 жевном и белетристичном листу несмо Вам нигда зле речи
 рекли, али у питању епско-хрватском, ево и сад Вам
 довикујемо: *стојите испод сваке критике*. И ми признајемо,
 да има питања епско-хрватског. Али како се оно данас
 расправља једнострано и тееногрудо по нашим листовима
 и листићима, шкоди и обема племенима посебно и целом
 епско-хрватском народу. Па зар наопако и књиг ван
 лист, који треба да мрзи profanus vulgus, који треба да

се узвиси изнад тренутних користи на да се бори за ве-
 личте идејале, постаје голубачком пшеницом? Не тако, „Vien-
 ce“, не тако! Ми ћемо и одесе (колико умозбудемо) са
 љубављу пратити књижевне производе, који нам стижу
 од хрватскога дела нашега народа. А Ви терајте Ваш
 еитничареки посао и даље, али кад год се будете трпали
 у онака питања, за која Ви немате подобности ни по
 трезвености ни по љубави, свагда ћемо Вас подсетити на
 дужност.

--- Изшла је из штампе: *Српска граматика* за III.
 раз. гимназије. Написао *Љуб. Стојановић*.

--- *Академија* је издала XVIII. *Своменик*. У њему је
 већином грађа за нову историју српску.

--- У „*Просветном Гласнику*“ (свесци за јули и август)
 штампан је извод Дим. Алексијевића из историје Јов.
 Кантакузена.

--- У „*Бос. Вили*“ (бр. 22. и 23.) реферирше Ђ. о пе-
 сми: *Женидба Сењанин Тадије*.

--- У истим бројевима „*Бос. Виле*“ штампано је је-
 дно писмо владике Петра I.

--- Из „*Ратника*“ је отштампан рад Мил. Николаје-
 вића: *Северна стара Србија*.

--- „*Бос. Вила*“ јавља, да је југословенска академија
 издала дванаесту књигу „*Дјела*“. У њој је „*Колунићев*
зборник“.

--- Учитељ Јован Јанко Кнежевић „причућен“ је у
 засебној књизи да изда „свој подужи састав“ „*Педагошка*
пиема“, која је „написао, развишљајући о предметима,
 којих ће бити двадесет и пет“, колико је „читао, чуо, ви-
 дио и искусно“ „а употребио сам — вели — облик писма
 за то, да буде читаоцима разумљивије и занимљивије“. А
 „принудило“ га је то, што „овострано ерско учитељство
 нема свога листа, који би се што чешће, барем недељно,
 бавио струком и животом учитељским у поучно-забавном
 правцу“. Књигу ће дати у штампу тек кад буде довољан
 број претплатника а „приход, ако га Бог даде“ употре-
 биће „као испомоћ на даљем студирању учитељске струке
 у иностранству“. Цена је књизи 40 новч. Претплату ваља
 слати Аркадији Варађанину, управитељу више девојачке
 школе у Новом Саду. Скупљачи добијају или десету књи-
 гу или новац за њу.

--- „*Vienca*“ у 38. броју јавља, да је изашла 5.
 свеска хрватског превода „*Далмације*“. Наравно да „*Vien-
 ca*“ опет хвали преводиоца, што је „исправно“ пица,
 „*koji je pod plaštem trijezne nauke htio da Hrvatima otme (!?)*
ono, što im po Bogu i pravu pripada!“ Шта још не ћемо
 дочекати!?

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

--- *Др. В. Јакић*, професор у Бечу, предаваће идућег се-
 мистра: историјско-методолошки увод у словенскију,
 и: Изабране тачке из граматике разних словенских језика.
Стару словенску граматику предаваће *Др. Ф. Пастрик*.
Др. Стрекл предаје: моција, диминуција и компарација
 у словенским језицима.

САДРЖАЈ: Несништво: Путник. Ортаци. Верклан. — Наука: Плиније млади као сенатор. — Књижевност: Глеб
 Ивановић Успенски. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по
 год. 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а
 претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.